

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за травень 2022 року

Зміст

1. Спори, що виникають із сімейних відносин	4
1.1. За домовленістю сторін шлюбного договору правовий режим майна, набутого під час шлюбу, після укладання шлюбного договору може бути змінений із режиму спільності на режим роздільності	4
1.2. При вирішенні питання про відібрання дитини від батька / матері без позбавлення батьківських прав, у разі неможливості передати її родичам, дитина передається органу опіки та піклування для вжиття заходів щодо захисту її особистих і майнових прав та забезпечення її тимчасового влаштування	5
1.3. Законодавець розмежував випадки, коли позовна давність для поділу майна подружжя застосовується та коли не застосовується (частина друга статті 74 СК України). У спорах про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, позовна давність не застосовується, коли жінка та чоловік проживають однією сім'єю, і, навпаки, позовна давність застосовується, якщо жінка та чоловік припиняють проживати однією сім'єю	7
2. Спори, що виникають із спадкових відносин	9
2.1. Наявність підстав для визнання заповіту недійсним має встановлюватися судом на момент його вчинення	9
2.2. Лише надання допомоги самотній особі похилого віку (спадкодавцю), яка за станом здоров'я потребувала постійного стороннього догляду, не є достатньою підставою для встановлення факту проживання з нею однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини	10
3. Спори, що виникають із трудових відносин	13
3.1. Розірвання трудового договору у зв'язку зі скороченням штату (пункт 1 частини першої статті 40 КЗпП України) унеможливає припинення трудового договору у зв'язку із зміною істотних умов праці (пункт 6 частини першої статті 36 КЗпП України). Суд не уповноважений змінювати підставу звільнення працівника, оскільки це є виключною прерогативою сторін трудового договору	13
3.2. Переукладання строкового трудового договору (контракту) чи продовження строку його чинності у випадках, що підпадають під пункт 2 частини першої статті 23 КЗпП України, не передбачає набуття трудовим договором характеру безстрокового, укладеного на невизначений строк	15

4. Спори, що виникають із правочинів	18
4.1. Способом підтвердження виконання переддоговірного обов'язку кредитодавця є паспорт споживчого кредиту, який не є складником кредитного договору. Ознайомлення з паспортом споживчого кредиту, його підписання споживачем не означає укладення договору про споживчий кредит і дотримання його форми, оскільки в паспорті кредиту не фіксується воля сторін договору та його зміст	18
4.2. Договір про задоволення вимог іпотекодержателя, який передбачає умови та способи позасудового врегулювання спору, не можна ототожнювати з договором, який укладається для безпосереднього погашення наявного боргу, що визначає конкретний спосіб позасудового врегулювання	20
5. Спори щодо права власності чи іншого речового права на нерухоме майно	23
5.1. Відсутність реєстрації права власності на спірне майно в Державному реєстрі речових прав за державою в особі компетентного органу не спростовує факту набуття державою такого права на спірне майно до початку функціонування зазначеного реєстру	23
6. Справи окремого провадження	25
6.1. Довідка про участь особи в ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС у зоні відчуження не є правовстановлювальним документом, а тому цей факт не може бути встановлений на підставі пункту 6 частини першої статті 315 ЦПК України. Зазначений факт підлягає встановленню винятково під час розгляду справи в суді адміністративної юрисдикції у зв'язку з оскарженням рішення суб'єкта владних повноважень про відмову у видачі (заміні) посвідчення особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи	25
7. Питання процесуального права	28
7.1. Реалізація права подружжя / колишнього подружжя на укладення мирової угоди щодо поділу майна, що є їхньою спільною сумісною власністю, не може здійснюватися на шкоду інтересам інших учасників правовідносин (зокрема, в разі стягнення з одного з подружжя компенсації за шкоду)	28
7.2. Заява про забезпечення позову, підписана представником, який не має повноважень на момент її подання, підлягає поверненню без розгляду	29
7.3. Якщо визнання відповідачем позову суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову в прийнятті визнання відповідачем позову	31

1. Спори, що виникають із сімейних відносин

1.1. За домовленістю сторін шлюбного договору правовий режим майна, набутого під час шлюбу, після укладання шлюбного договору може бути змінений із режиму спільності на режим роздільності

10 травня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання частково недійсним шлюбного договору.

Суд установив, що з 2013 року ОСОБА_1 та ОСОБА_2 перебували в зареєстрованому шлюбі, який був розірваний у 2018 році. Під час перебування в шлюбі сторони уклали шлюбний договір, за умовами якого після набрання чинності цього договору на усе майно, набуте подружжям за час шлюбу, встановлюється правовий режим особистої приватної власності того з подружжя, ким це майно буде отримане або на чие ім'я воно буде зареєстроване чи оформлене, як за час шлюбу, так і у випадку його розірвання. У період шлюбу сторони спільно придбали земельну ділянку; два садові будинки з надвірними спорудами. Покупцем за договорами купівлі-продажу цих об'єктів нерухомості є відповідач.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову у зв'язку з тим, що позивач не довів, що шлюбний договір, укладений між сторонами, поставив позивача у надзвичайно невідгідне матеріальне становище.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Для визнання судом оспорюваного шлюбного договору (його частини) недійсним необхідним є: наявність підстав для оспорення шлюбного договору (його частини); встановлення, чи порушується (не визнається або оспорується) суб'єктивне приватне право або інтерес особи, яка звернулася до суду. Як наявність підстав для визнання оспорюваного шлюбного договору (чи його частини) недійсним, так і порушення (невизнання або оспорування) суб'єктивного приватного права або інтересу особи, яка звернулася до суду, має встановлюватися саме на момент вчинення оспорюваного шлюбного договору.

Верховний Суд зазначав, що під змістом шлюбного договору розуміється сукупність умов, викладених у ньому. Під вимогами, яким не повинен суперечити шлюбний договір (його частина), мають розумітися ті правила, що містяться в імперативних приватноправових нормах.

У статті 60 СК України закріплено принцип спільності майна подружжя.

Сторони шлюбного договору мають можливість домовитися про непоширення на майно, набуте ними за час шлюбу, положень статті 60 СК України. Тобто сторони шлюбного договору можуть домовитися про те, що майно, набуте за час шлюбу, але після укладення шлюбного договору, буде набуватися сторонами на праві спільної часткової власності; режим спільності

майна (стаття 60 СК України) може бути змінений за домовленістю сторін на режим роздільності. Сторони можуть включити до шлюбного договору умову, що повністю виключає можливість виникнення в майбутньому спільного подружнього майна. При цьому майно, набуте за час шлюбу, належатиме кожному з подружжя на праві приватної власності (роздільне майно).

У справі, що переглядалася, суди встановили, що укладеним між сторонами шлюбним договором встановлено виключно умови щодо прав кожного з подружжя на майно та за оспорюваними умовами шлюбного договору перехід права власності на нерухоме майно від одного власника до іншого, яке підлягає державній реєстрації, не відбувся. Позивач не довів, що ці умови шлюбного договору ставлять його у надзвичайно не вигідне матеріальне становище.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2022 року у справі № 755/5802/20 (провадження № 61-17477св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104258375>.

1.2. При вирішенні питання про відібрання дитини від батька / матері без позбавлення батьківських прав, у разі неможливості передати її родичам, дитина передається органу опіки та піклування для вжиття заходів щодо захисту її особистих і майнових прав та забезпечення її тимчасового влаштування

03 травня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом виконавчого комітету Ужгородської міської ради Закарпатської області (далі – ВК Ужгородської міської ради), який діє в інтересах неповнолітньої ОСОБА_1, до ОСОБА_2 про відібрання дитини від батька без позбавлення батьківських прав, стягнення аліментів.

Суд установив, що ОСОБА_2 та ОСОБА_3 є батьками неповнолітньої ОСОБА_1. Бабуся дитини повідомила керівництво гімназії, де навчалася ОСОБА_1, про факти неодноразового знущання над дитиною з боку батька. Рішенням комісії з питань захисту прав дитини ВК Ужгородської міської ради постановлено службі у справах дітей терміново відібрати неповнолітню ОСОБА_1 від батька та влаштувати її у сім'ю родичів. За рішенням суду до ОСОБА_2 застосовано обмежувальний припис у вигляді заборони спілкуватися з дитиною.

Суд першої інстанції задовольнив позов, відібрав ОСОБА_1 від батька без позбавлення останнього батьківських прав, стягнув з відповідача на користь ВК Ужгородської міської ради Закарпатської області як органу опіки та піклування аліменти на дитину.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, відмовив у задоволенні позову, посилаючись на те, що орган опіки та піклування при зверненні до суду з позовом про відібрання дитини від батька без позбавлення

батьківських прав не зазначив відповідно до частини першої статті 170 СК України, кому належить передати дитину.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, залишив у силі рішення суду першої інстанції, доповнивши його резолютивну частину вказівкою про передачу неповнолітньої дитини ОСОБА_1 ВК Ужгородської міської ради Закарпатської області як органу опіки та піклування для її подальшого влаштування, зробивши такі правові висновки.

Основні підстави для відібрання дитини зазначені у частині першій статті 164 СК України. Інші випадки, коли дитина може бути відібрана від батьків, охоплюють ситуації, коли залишення дитини у батьків є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання. Така небезпека може впливати не лише з поведінки батьків, а й з їх особистих негативних звичок. Для відібрання дитини від батьків достатня наявність ризику лише для життя, здоров'я або лише для морального виховання. Варто враховувати й ступінь небезпеки для кожної окремо взятої дитини, враховуючи її фізичний та психічний розвиток.

Ухвалюючи рішення про відібрання малолітньої дитини від відповідача без позбавлення останнього батьківських прав, суд першої інстанції обґрунтовано виходив із доведеності позивачем факту того, що ОСОБА_2 вчиняв стосовно своєї неповнолітньої доньки фізичне та психологічне насильство, внаслідок чого дитина боїться свого батька і не бажає повертатися до нього, що підтвердила й сама дитина.

Верховний Суд погодився з висновком суду першої інстанції про відібрання дитини від батька без позбавлення останнього батьківських прав, оскільки така міра відповідає найкращим інтересам дитини.

Разом із цим посилення апеляційного суду на те, що суд першої інстанції всупереч положенням статті 170 СК України не вказав, кому саме передається дитина, а тому відмовив у задоволенні позову, є помилковими.

Аналіз статті 4, частини першої статті 170 СК України дає змогу дійти висновку про те, що у разі неможливості (у тому числі на час пред'явлення позову і вирішення справи) передати дитину родичам дитина передається органу опіки та піклування для вжиття заходів щодо захисту особистих і майнових прав дитини та забезпечення тимчасового влаштування дитини.

Зазначене узгоджується із положеннями частин четвертої та п'ятої статті 167 СК України, згідно з якими, якщо дитина не може бути передана другому з батьків, переважне право перед іншими особами на передання їм дитини мають, за їхньою заявою, баба та дід, повнолітні брати та сестри, інші родичі дитини, мачуха, вітчим; якщо дитина не може бути передана бабі, дідові, повнолітнім братам та сестрам, іншим родичам, мачусі, вітчиму, вона передається на опікування органу опіки та піклування.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 травня 2022 року у справі № 308/12188/18 (провадження № 61-19974св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104178341>.

1.3. Законодавець розмежував випадки, коли позовна давність для поділу майна подружжя застосовується та коли не застосовується (частина друга статті 74 СК України). У спорах про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, позовна давність не застосовується, коли жінка та чоловік проживають однією сім'єю, і, навпаки, позовна давність застосовується, якщо жінка та чоловік припиняють проживати однією сім'єю

12 травня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про встановлення факту спільного проживання чоловіка і жінки однією родиною без реєстрації шлюбу, визнання спірного майна спільним сумісним майном та поділ спільного сумісного майна.

Суд установив, що до 2003 року сторони перебували в зареєстрованому шлюбі, від якого мають сина. Після розірвання шлюбу сторони продовжили сумісне проживання, ведення спільного господарства до січня 2019 року. З метою покращення житлових умов ОСОБА_1 та ОСОБА_2 придбали трикімнатну квартиру, яка була зареєстрована на ім'я відповідача. Внаслідок фактичних шлюбних відносин у сторін народився другий син. У 2017 році між сторонами склалися неприємні стосунки, ОСОБА_1 вимушена була мешкати в орендованій квартирі.

Суд першої інстанції встановив факт спільного проживання без реєстрації шлюбу та ведення спільного господарства з 2003 року до січня 2019 року ОСОБА_1 та ОСОБА_2; визнав трикімнатну квартиру спільним сумісним майном і розділив її між сторонами, визнавши за позивачем право власності на 1/2 частину квартири. Своє рішення суд мотивував тим, що саме під час сімейного життя, а саме 23 грудня 2013 року ОСОБА_2 на підставі договору купівлі-продажу за спільні кошти придбав у власність квартиру, яка є спільною сумісною власністю сторін. Відповідач вважав, що перебіг позовної давності розпочався 25 грудня 2013 року, коли позивач дізналася про реєстрацію права власності на придбану спірну квартиру на ім'я ОСОБА_2, чим вважала порушеними її права. Але зазначений відповідачем строк позовної давності було перервано у квітні 2018 року, оскільки в матеріалах справи містяться докази про фактичне визнання ОСОБА_2 обов'язку передати майно ОСОБА_1, однак цього не зробив, чим порушив права співвласника. Таким чином, позовну давність слід рахувати з квітня 2018 року, яка станом на момент звернення до суду пропущена не була.

Апеляційний суд доповнив рішення місцевого суду вказівкою про визнання за відповідачем право власності на 1/2 частину квартири та змінив рішення суду в частині визначення початку періоду встановлення факту спільного проживання без реєстрації шлюбу та ведення спільного господарства сторін – з 01 січня 2004 року, тобто з дати набуття чинності СК України. При цьому суд зазначав, що про порушення свого права позивач дізналась

в 2017 році, коли у сторін у справі склались неприємні стосунки, а з позовом до суду позивач звернулась 29 грудня 2019 року, що свідчить про те, що позовну давність позивач не пропустила.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення в частині задоволених позовних вимог ОСОБА_1, змінивши їх у частині обчислення позовної давності з огляду на таке.

До вимог, що впливають із сімейних відносин, позовна давність не застосовується, крім випадків, передбачених частиною другою статті 72, частиною другою статті 129, частиною третьою статті 138, частиною третьою статті 139 цього Кодексу. У випадках, передбачених частиною першою цієї статті, позовна давність застосовується судом відповідно до Цивільного кодексу України, якщо інше не передбачено цим Кодексом (частини перша–друга статті 20 СК України).

Позовна давність не застосовується до вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, якщо шлюб між ними не розірвано. До вимоги про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу, застосовується позовна давність у три роки. Позовна давність обчислюється від дня, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності (стаття 72 СК України).

Тлумачення статті 72 СК України, з урахуванням принципу розумності, свідчить про те, що на підставі вказівки в частині другій статті 74 СК правила, передбачені для позовної давності для поділу майна подружжя, поширюються і на випадки поділу майна жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі.

Законодавець розмежував випадки для подружжя, коли позовна давність застосовується (після розірвання шлюбу) та коли не застосовується (коли шлюб не розірвано). Вочевидь, такий же критерій має бути і щодо позовної давності для поділу майна жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі. Тобто позовна давність не застосовується, коли жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі. І, навпаки, позовна давність застосовується, якщо жінка та чоловік припиняють проживати однією сім'єю.

У справі, що переглядалася, суди встановили, що сторони спільно проживали до січня 2019 року в спірній квартирі, після чого внаслідок сварок позивач пішла. Тому перебіг позовної давності почався з лютого 2019 року, позовну давність позивач не пропустила.

За таких обставин суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що позовна давність не пропущена, але помилився щодо початку її перебігу в 2017 році.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 травня 2022 року у справі № 212/10842/19 (провадження № 61-12920св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104392754>.

2. Спори, що виникають із спадкових відносин

2.1. Наявність підстав для визнання заповіту недійсним має встановлюватися судом на момент його вчинення

04 травня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом заступника Дніпровської окружної прокуратури міста Києва в інтересах держави в особі Київської міської ради до ОСОБА_1, ОСОБА_2, третя особа – приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину за заповітом, визнання недійсним договору купівлі-продажу, скасування державної реєстрації та визнання спадщини відумерлою.

Суд установив, що досудовим розслідуванням з'ясовано, що невстановлені особи, використовуючи підроблені документи, шляхом укладення договорів купівлі-продажу, заволоділи квартирою, в якій проживала до смерті її власниця ОСОБА_3. Внесені відомості про заповіт від імені ОСОБА_3 на користь ОСОБА_2 секретарем сільської ради не посвідчувалися. Державною нотаріальною конторою ОСОБА_2 видано свідоцтво про право на спадщину за заповітом. Спадкове майно складалось із квартири, яке належало померлій на підставі свідоцтва про право власності на квартиру. Право власності на цю квартиру зареєстровано КП «КМБТІ» за ОСОБА_2. Інформація про право власності на квартиру до державного реєстру прав на нерухоме майно була внесена державним реєстратором 30 травня 2017 року. 04 липня 2017 року ОСОБА_2 на підставі договору купівлі-продажу відчужив зазначену квартиру ОСОБА_1. Відповідно до висновку КНДІСЕ, проведеного в рамках кримінального провадження, встановлено, що бланк, на якому виготовлений заповіт від імені ОСОБА_3 на користь ОСОБА_2, не є поліграфічним бланком, а є його електрографічною копією.

Рішенням місцевого суду, яке залишене без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено.

Верховний Суд скасував судові рішення, відмовив у задоволенні позову з огляду на таке.

Наявність підстав для визнання заповіту недійсним має встановлюватися судом на момент його вчинення. Оскільки заповіт було вчинено у 2002 році, спір про визнання заповіту недійсним має вирішуватися на підставі норм, які були чинними в момент його вчинення, тобто ЦК УРСР (у редакції, чинній на момент вчинення заповіту ОСОБА_3).

Заповіт повинен бути укладений у письмовій формі з зазначенням місця і часу його укладення, підписаний особисто заповідачем і нотаріально посвідчений (стаття 541 ЦК УРСР у редакції, чинній на момент вчинення заповіту ОСОБА_3).

Недійсність окремих частин заповіту не тягне за собою недійсності його в цілому. Якщо заповіт буде визнаний недійсним, то спадкоємець, який за цим заповітом був позбавлений спадщини, одержує право спадкувати на загальних підставах (стаття 545 ЦК УРСР у редакції, чинній на момент вчинення заповіту ОСОБА_3).

Недійсною є та угода, що не відповідає вимогам закону, в тому числі ущемляє особисті або майнові права неповнолітніх дітей (частина перша статті 48 ЦК УРСР 1963 року в редакції, чинній на момент вчинення заповіту ОСОБА_3).

Аналіз цих норм свідчить, що: у ЦК УРСР не передбачалося конструкції нікчемності заповіту внаслідок його складення з порушенням вимог щодо форми та посвідчення; у разі складення заповіту з порушенням вимог щодо форми та посвідчення такий заповіт міг оспорюватися у випадку пред'явлення відповідної позовної вимоги.

Суди не врахували, що оскільки заповіт було вчинено у 2002 році, спір про визнання заповіту недійсним має вирішуватися на підставі норм, які були чинними в момент його вчинення, тобто ЦК УРСР. Суди не звернули уваги, що у ЦК УРСР не передбачалося конструкції нікчемності заповіту внаслідок його складення з порушенням вимог щодо форми та посвідчення; у разі складення заповіту з порушенням вимог щодо форми та посвідчення такий заповіт міг оспорюватися у разі пред'явлення відповідної позовної вимоги. Суди помилково констатували нікчемність заповіту 2002 року, а позивач позовної вимоги про визнання заповіту 2002 року недійсним не заявляв.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 4 травня 2022 року у справі № 752/11266/20 (провадження № 61-13180св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104258271>.

2.2. Лише надання допомоги самотній особі похилого віку (спадкодавцю), яка за станом здоров'я потребувала постійного стороннього догляду, не є достатньою підставою для встановлення факту проживання з нею однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини

25 травня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_5, ОСОБА_4 про встановлення факту проживання однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини з ОСОБА_6, яка померла ІНФОРМАЦІЯ_1.

Суди встановили, після смерті ОСОБА_6 відкрилася спадщина, яка складається з житлового будинку з господарськими будівлями та спорудами та земельної ділянки. За життя спадкодавцю було встановлено інвалідність І групи по зору безстроково та визнано її такою, що потребує постійного стороннього догляду.

Відповідно до довідок виконавчого комітету сільської ради, складених на підставі актів депутатами сільської ради у присутності свідків (сусідів), встановлено, що з вересня 2013 року до жовтня 2019 року ОСОБА_6 проживала в домогосподарстві ОСОБА_1.

Постановою приватного нотаріуса відмовлено ОСОБА_1 у видачі свідоцтва про право на спадщину за законом, оскільки ОСОБА_1 не надав рішення про встановлення факту проживання зі спадкодавцем однією сім'єю не менше як п'ять років до часу відкриття спадщини.

Рішенням районного суду, яке залишено без змін постановою апеляційного суду, в задоволенні позову відмовлено.

Рішення суду першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, мотивовано тим, що відносини ОСОБА_1 та ОСОБА_6 не мали сімейного характеру, а проявлялися у проживанні ОСОБА_6 на території домогосподарства ОСОБА_1 та наданні родиною ОСОБА_1 допомоги ОСОБА_6 як одинокій особі похилого віку.

Верховний Суд рішення районного суду та постанову апеляційного суду залишив без змін з огляду на таке.

У статті 1264 ЦК України встановлено, що у четверту чергу право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини.

Відповідно до частини третьої статті 1268 та частини першої статті 1269 ЦК України спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого статтею 1270 цього Кодексу, він не заявив про відмову від неї.

Юридичні факти можуть бути встановлені лише для захисту, виникнення, зміни або припинення особистих чи майнових прав самого заявника.

Якщо постійне проживання особи зі спадкодавцем на час відкриття спадщини не підтверджено відповідними документами, у зв'язку із чим нотаріус відмовив особі в оформленні спадщини, спадкоємець має право звернутися до суду із заявою про встановлення факту постійного проживання зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, а не про встановлення факту прийняття спадщини.

У статті 3 СК України передбачено, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

При вирішенні спору про право на спадщину осіб, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини (четверта черга спадкоємців за законом), судам необхідно враховувати правила частини другої статті 3 СК України про те, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Зазначений п'ятирічний строк повинен виповнитися на момент відкриття спадщини і його необхідно обчислювати з урахуванням

часу спільного проживання зі спадкодавцем однією сім'єю до набрання чинності цим Кодексом.

До спадкоємців четвертої черги належать не лише жінка (чоловік), які проживали однією сім'єю зі спадкодавцем без шлюбу, таке право можуть мати також інші особи, якщо вони спільно проживали зі спадкодавцем, були пов'язані спільним побутом, мали взаємні права та обов'язки, зокрема вітчим, мачуха, пасинки, падчерки, інші особи, які взяли до себе дитину як члена сім'ї, тощо.

Необхідною умовою для встановлення факту постійного проживання ОСОБА_1 разом зі спадкодавцем є доведеність факту спільного проживання ОСОБА_1 та ОСОБА_6, як осіб, які складали сім'ю, що передбачає їх пов'язаність спільним побутом, веденням спільного господарства, наявністю між ними взаємних прав і обов'язків у період не менше ніж п'ять років.

Суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, із урахуванням наведених норм матеріального права, правильно встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, належним чином оцінивши письмові докази, показання свідків та пояснення учасників справи, дійшов обґрунтованого висновку про недоведеність ОСОБА_1 факту проживання однією сім'єю із ОСОБА_6 протягом п'яти років на момент відкриття спадщини, визнавши, що відносини ОСОБА_1 та ОСОБА_6 не мали характеру сімейних, а вказані особи не були пов'язані спільним побутом, веденням спільного господарства, бюджету, наявністю між ними взаємних прав і обов'язків.

Твердження позивача про наявність підстав для застосування статті 1264 ЦК України – проживання однією сім'єю не менше як п'ять років до часу відкриття спадщини колегія суддів відхилила, оскільки надання допомоги ОСОБА_6, яка була одинокою особою похилого віку та за станом здоров'я потребувала постійного стороннього догляду, не є безумовним підтвердженням факту проживання позивача із ОСОБА_6 однією сім'єю.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 травня 2022 року у справі № 542/1648/19 (провадження № 61-20204св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reestr.court.gov.ua/Review/104497133>.

3. Спори, що виникають із трудових відносин

3.1. Розірвання трудового договору у зв'язку зі скороченням штату (пункт 1 частини першої статті 40 КЗпП України) унеможливляє припинення трудового договору у зв'язку із зміною істотних умов праці (пункт 6 частини першої статті 36 КЗпП України). Суд не уповноважений змінювати підставу звільнення працівника, оскільки це є виключною прерогативою сторін трудового договору

03 травня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Інституту олійних культур Національної академії аграрних наук України (далі – Інститут олійних культур НААН України) про визнання протиправним та скасування наказу, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, відшкодування моральної шкоди.

Звертаючись до суду з позовом, позивач зазначала, що працювала у відповідача на посаді молодшого наукового співробітника сектору імунітету та захисту рослин відділу селекції, її було звільнено з займаної посади на підставі пункту 6 частини першої статті 36 КЗпП України. Вважала своє звільнення з цієї підстави незаконним, оскільки фактично організація виробництва і праці не змінювалась; вона не повідомляла відповідача про те, що відмовляється від продовження роботи внаслідок зміни істотних умов праці.

Суд першої інстанції відмовив у позові у зв'язку з тим, що про зміну істотних умов праці ОСОБА_1 була повідомлена за два місяці та від продовження роботи відмовилася.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, позов задовольнив частково, визнав протиправним і скасував наказ відповідача в частині підстав звільнення ОСОБА_1 з посади, змінивши її з пункту 6 частини першої статті 36 КЗпП України на пункт 1 частини першої статті 40 КЗпП України. При цьому апеляційний суд керувався тим, що на підприємстві відбулася зміна в організації виробництва і праці зі скороченням її посади.

Верховний Суд скасував судові рішення, задовольнив позов частково, визнав протиправним і скасував наказ Інституту олійних культур НААН України у частині звільнення ОСОБА_1, поновив позивача на посаді молодшого наукового співробітника сектору імунітету та захисту рослин відділу селекції, стягнув з відповідача на користь ОСОБА_1 середній заробіток за час вимушеного прогулу та моральну шкоду, зробивши такі правові висновки.

Припинення трудового договору за пунктом 6 частини першої статті 36 КЗпП України при відмові працівника від продовження роботи зі зміненими істотними умовами праці може бути визнане обґрунтованим, якщо зміна істотних умов праці при продовженні роботи за тією ж спеціальністю, кваліфікацією чи посадою викликана змінами в організації виробництва і праці.

Звільнення працівника на підставі пункту 6 частини першої статті 36 КЗпП України у зв'язку із його відмовою від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці не можна відносити ні до звільнення працівника за його ініціативою, ні до звільнення працівника за ініціативою роботодавця. Зазначена підстава припинення трудового договору є окремою самостійною підставою для припинення трудового договору, яка обумовлена відсутністю взаємного волевиявлення його сторін, недосягненням ними згоди щодо продовження дії трудового договору. Підставою для звільнення працівника за пунктом 6 частини першої статті 36 КЗпП України є його відмова від продовження роботи в нових умовах праці після спливу двомісячного строку з часу ознайомлення з відповідним повідомленням.

Зміна істотних умов праці, передбачена частиною третьою статті 32 КЗпП України, за своїм змістом не тотожна звільненню у зв'язку із зміною організації виробництва і праці, скороченням чисельності або штату працівників на підставі пункту 1 частини першої статті 40 цього Кодексу, оскільки передбачає продовження роботи за тією ж спеціальністю, кваліфікацією чи посадою, але за новими умовами праці. Пропозиція обійняти інші посади не є зміною істотних умов праці.

Факт скорочення посади сам по собі виключає звільнення за пунктом 6 частини першої статті 36 КЗпП України, оскільки відсутні передбачені частиною третьою статті 32 КЗпП України обставини. Про визначену частиною третьою статті 32 КЗпП України зміну істотних умов праці та, відповідно, припинення трудового договору за пунктом 6 частини першої статті 36 КЗпП України можливо говорити тоді, коли посада працівника не скорочується, а лише змінюються істотні умови праці за цією посадою.

Суд установив, що в Інституті олійних культур НААН України мало місце скорочення штату (посад), яке інститут помилково вважав зміною істотних умов праці.

Проте апеляційний суд не врахував, що суд не має права змінювати формулювання причин звільнення з тих підстав, з якими роботодавець не пов'язував обставини звільнення. Апеляційний суд вважав, що необхідно застосувати ефективний спосіб захисту порушеного права ОСОБА_1 у цій справі шляхом визнання протиправним і скасування наказу Інституту олійних культур НААН України в частині підстав її звільнення з посади, змінивши її з пункту 6 частини першої статті 36 КЗпП України на пункт 1 частини першої статті 40 КЗпП України.

Відповідач як роботодавець, звільняючи ОСОБА_1 на підставі пункту 6 частини першої статті 36 КЗпП України, не пов'язував її зі скороченням штату, зокрема її посади, на підставі пункту 1 частини першою статті 40 КЗпП України, і відсутні докази, що він помилився у формулюванні підстав звільнення, тобто відсутня згода іншої сторони трудових відносин на звільнення за цією підставою.

Таким чином, апеляційний суд змінив невідповідне формулювання, а саме підставу звільнення, що не допускається, оскільки суд фактично перейняв на себе повноваження роботодавця, до виключних повноважень якого належить взаємодія із працівниками.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 травня 2022 року у справі № 317/183/19 (провадження № 61-19081св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104330177>.

3.2. Переукладання строкового трудового договору (контракту) чи продовження строку його чинності у випадках, що підпадають під пункт 2 частини першої статті 23 КЗпП України, не передбачає набуття трудовим договором характеру безстрокового, укладеного на невизначений строк

12 травня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Національного науково-природничого музею Національної академії наук України (далі – ННПМ НАН України) про визнання незаконним та скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі, визнання незаконними додаткових угод до трудового договору, визнання трудового договору укладеним на невизначений строк, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суди встановили, що між ОСОБА_1 та роботодавцем ННПМ НАН України укладено контракт, який згодом неодноразово був продовжений, при цьому строкові контракти укладались за заявами ОСОБА_1. Її підписи на додаткових угодах свідчать про погодження працівника з їх умовами.

15 вересня 2016 року наказом ННПМ НАН України її звільнено з роботи з 31 грудня 2015 року у зв'язку із закінченням строку дії контракту за пунктом 2 частини першої статті 36 КЗпП України.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов ОСОБА_1 задоволено частково. Змінено дату звільнення ОСОБА_1 у зв'язку із закінченням строку контракту на підставі пункту 2 частини першої статті 36 КЗпП України на 31 березня 2016 року. Стягнуто з ННПМ НАН України на користь ОСОБА_1 середній заробіток за час вимушеного прогулу у сумі 14 479,44 грн. У задоволенні решти позовних вимог відмовлено.

Частково задовольняючи позов, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив із того, що законодавство України не передбачає право сторони договору в односторонньому порядку його скасовувати, а розірвання договору з ініціативи однієї із сторін допускається виключно з підстав, зазначених у самому договорі, чи з підстав, прямо передбачених чинним законодавством, а тому позивач не могла бути звільнена з роботи 31 грудня 2015 року у зв'язку із скасуванням роботодавцем в односторонньому порядку додаткової угоди від 30 жовтня 2015 року № 7, якою

строк контракту було продовжено до 31 березня 2016 року. Оскільки позивача звільнено 31 грудня 2015 року незаконно, вона має право на отримання середнього заробітку за час вимушеного прогулу за означений період.

Відмовляючи у визнанні трудових відносин між ОСОБА_1 та відповідачем на підставі контракту, що укладений на невизначений строк, та у визнанні незаконними додаткових угод від 23 жовтня 2014 року № 6, від 29 квітня 2015 року № 15 до контракту, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, вказав, що оскільки укладення контракту на певний строк, з урахуванням частини третьої статті 21 КЗпП України, регулюється пунктом 2 статті 23 КЗпП України, то це виключає при переукладанні контракту чи продовженні строку його дії застосування частини другої статті 39-1 КЗпП України.

Верховний Суд рішення районного суду та постанову апеляційного суду залишив без змін, зазначивши таке.

Згідно з частиною третьою статті 21 КЗпП України особливою формою трудового договору є контракт, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (у тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення та організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі дострокового, можуть встановлюватися угодою сторін. Сфера застосування контракту визначається законами України.

Строковий договір укладається у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений термін з урахуванням характеру наступної роботи або умов її виконання, або інтересів працівника, та в інших випадках, передбачених законодавством. Підставою для укладення строкового трудового договору на вимогу працівника є його заява про прийняття на роботу, в якій вказуються обставини або причини, що спонукають працівника найматися на роботу за строковим трудовим договором, а також строк, протягом якого він працюватиме. При укладенні трудового договору на визначений строк цей строк встановлюється погодженням сторін і може визначатись як конкретним терміном, так і часом настання певної події або виконання певного обсягу робіт. Строк, на який працівник наймається на роботу, обов'язково має бути вказаний у наказі про прийняття на роботу, інакше вважатиметься, що працівник прийнятий на роботу за безстроковим трудовим договором.

Підстави припинення трудового договору встановлено у статті 36 КЗпП України. Відповідно до пункту 2 частини першої статті 36 КЗпП України підставою припинення трудового договору є закінчення строку (пункти 2 і 3 статті 23), крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна із сторін не поставила вимогу про їх припинення. На цій підставі може бути припинений тільки строковий трудовий договір, укладений як строковий відповідно до закону. Припинення трудового договору після закінчення строку не вимагає заяви або якогось волевиявлення працівника. Свою волю на укладення строкового трудового договору він уже виявив, коли писав заяву про прийняття на роботу за строковим трудовим договором. Водночас він виразив

і волю на припинення такого трудового договору після закінчення строку, на який він був укладений. Власник також не зобов'язаний попереджати або в інший спосіб інформувати працівника про майбутнє звільнення за пунктом 2 частини першої статті 36 КЗпП України.

Відповідно до підпункту «а» пункту 15 контракту від 19 січня 2011 року однією із підстав його припинення є закінчення строку дії (пункт 2 статті 36 КЗпП України).

Переукладання строкового трудового договору (контракту) чи продовження строку його чинності у випадках, що підпадають під пункт 2 частини першої статті 23 КЗпП України, не передбачає набуття трудовим договором характеру безстрокового, укладеного на невизначений строк.

Згідно з частиною другою статті 39-1 КЗпП України трудові договори, що були переукладені один чи декілька разів, за винятком випадків, передбачених частиною другою статті 23, вважаються такими, що укладені на невизначений строк.

Ураховуючи викладене, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли правильних висновків про те, що укладення контракту на певний строк, з урахуванням частини третьої статті 21 КЗпП України, регулюється пунктом 2 частини першої статті 23 КЗпП України, що виключає при переукладанні контракту чи продовженні строку його дії застосування частини другої статті 39-1 КЗпП України.

При цьому встановивши, що у відповідача не було законних підстав для скасування в односторонньому порядку додаткової угоди від 30 жовтня 2015 року № 7 до контракту, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованих висновків про те, що звільнення ОСОБА_1 у зв'язку з закінченням строку контракту 31 грудня 2015 року відбулось з порушенням норм трудового законодавства, і у зв'язку з таким порушенням негативні наслідки слід усувати шляхом зміни дати звільнення позивача та виплати середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Отже, висновки судів першої та апеляційної інстанцій щодо зміни дати звільнення ОСОБА_1 з 31 грудня 2015 року на 31 березня 2016 року є правильними.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 травня 2022 року у справі № 756/13167/16-ц (провадження № 61-10921св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104191734>.

4. Спори, що виникають із правочинів

4.1. Способом підтвердження виконання переддоговірного обов'язку кредитодавця є паспорт споживчого кредиту, який не є складником кредитного договору. Ознайомлення з паспортом споживчого кредиту, його підписання споживачем не означає укладення договору про споживчий кредит і дотримання його форми, оскільки в паспорті кредиту не фіксується воля сторін договору та його зміст

23 травня 2022 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом Акціонерного товариства комерційний банк «ПриватБанк» (далі – АТ КБ «ПриватБанк», банк) до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Суд установив, що згідно з наданою позивачем копією анкети-заяви про приєднання до умов та правил надання банківських послуг ОСОБА_1 погодився отримувати послуги АТ КБ «ПриватБанк», при цьому розміри процентної ставки, пені та комісії, штрафу у заяві не визначені, анкета-заява підписана ОСОБА_1, що ніким не оспорується. ОСОБА_1 погодився, що ця заява разом з пам'яткою клієнта, умовами та правилами надання банківських послуг, тарифами банку, які викладені на банківському сайті, становлять договір про надання банківських послуг. До позовної заяви долучено умови та правила надання банківських послуг, на яких відсутній підпис сторін договору; а також роздруківку з інформацією про деякі умови кредитування, які суд розцінив як паспорт споживчого кредиту до умов та правил надання банківських послуг.

Відповідно до наданого позивачем розрахунку заборгованості станом на 20 грудня 2019 року ОСОБА_1 має заборгованість за кредитним договором.

Заочним рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, в задоволенні позову відмовлено з огляду на те, що додані до позовної заяви витяг з тарифів обслуговування кредитних карт «Універсальна» та умови і правила надання банківських послуг взагалі не містять підпису відповідача, а інформація про паспорт споживчого кредиту у анкеті-заяві відсутня. Ні анкета-заява, ні паспорт споживчого кредитку не містять інформації щодо наміру отримання відповідачем кредитної картки «Універсальна» із встановленням кредитного ліміту.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення, зазначивши таке.

Особливості регулювання відносин за договором про надання споживчого кредиту встановлені законом (частина третя статті 1054 ЦК України).

Кредитодавець розміщує на своєму офіційному веб-сайті інформацію, необхідну для отримання споживчого кредиту споживачем. Така інформація повинна містити наявні та можливі схеми кредитування у кредитодавця. Споживач перед укладенням договору про споживчий кредит має

самостійно ознайомитися з такою інформацією для прийняття усвідомленого рішення (частина перша статті 9 Закону України «Про споживче кредитування»).

До укладення договору про споживчий кредит кредитор надає споживачу інформацію, необхідну для порівняння різних пропозицій кредитора з метою прийняття ним обґрунтованого рішення про укладення відповідного договору, в тому числі з урахуванням обрання певного типу кредиту. Зазначена інформація безоплатно надається кредитором споживачу за спеціальною формою (паспорт споживчого кредиту), встановленою у Додатку 1 до Закону України «Про споживче кредитування», у письмовій формі (у паперовому вигляді або в електронному вигляді з накладенням електронних підписів, електронних цифрових підписів, інших аналогів власноручних підписів (печаток) сторін у порядку, визначеному законодавством) із зазначенням дати надання такої інформації та терміну її актуальності. У такому разі кредитор визнається таким, що виконав вимоги щодо надання споживачу інформації до укладення договору про споживчий кредит згідно з частиною третьою цієї статті (частина друга статті 9 Закону України «Про споживче кредитування», в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин).

Договір про споживчий кредит, договори про надання додаткових та супутніх послуг кредитором і третіми особами та зміни до них укладаються у письмовій формі, що врегульовано статтею 13 Закону України «Про споживче кредитування».

Потрібно розмежовувати форму правочину та спосіб підтвердження виконання переддоговірного обов'язку кредитором по наданню споживачу інформації, необхідної для порівняння різних пропозицій кредитора. Спосібом підтвердження виконання переддоговірного обов'язку кредитора є паспорт споживчого кредиту. Ознайомлення з паспортом споживчого кредиту, його підписання споживачем не означає укладення договору про споживчий кредит та дотримання його форми, оскільки в паспорті кредиту не відбувається фіксація волі сторін договору та його змісту.

За таких обставин Верховний Суд відступив від висновку Верховного Суду, викладеного у раніше прийнятих постановках, про те, що паспорт споживчого кредиту є невід'ємною складовою частини спірного кредитного договору з огляду на згоду позичальника з умовами кредитування, яка підтверджена його підписом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 травня 2022 року у справі № 393/126/20 (провадження № 61-14545сво20) можна ознайомитись за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104580342>.

4.2. Договір про задоволення вимог іпотекодержателя, який передбачає умови та способи позасудового врегулювання спору, не можна ототожнювати з договором, який укладається для безпосереднього погашення наявного боргу, що визначає конкретний спосіб позасудового врегулювання

03 травня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Акціонерного товариства «Банк «Український капітал» (далі – АТ «Банк «Український капітал», банк) про визнання недійсним договору про задоволення вимог іпотекодержателя.

Суд установив, що між сторонами в 2012 році укладено кредитний договір, за умовами якого позичальник отримав кредит. На забезпечення виконання зобов'язань за цим договором між сторонами укладено іпотечний договір, за умовами якого ОСОБА_1 передав в іпотеку банку належні йому житловий будинок і земельну ділянку.

Рішенням місцевого суду в березні 2014 року у справі № 362/7158/13-ц, яке набрало законної сили, позов АТ «Банк «Український капітал» задоволено, у рахунок погашення заборгованості ОСОБА_1 за кредитним договором звернуто стягнення на предмет іпотеки шляхом продажу його з прилюдних торгів. Банк отримав виконавчі листи, пред'явивши їх до примусового виконання, проте судові рішення виконано не було. Між ОСОБА_1 та банком укладено нотаріально посвідчений договір про задоволення вимог іпотекодержателя, за умовами якого позивач у рахунок погашення заборгованості за вказаним кредитним договором передав банку як іпотекодержателю у власність житловий будинок і земельну ділянку.

Суд першої інстанції позов ОСОБА_1 задовольнив, обґрунтувавши його тим, що існує рішення суду у справі 362/7158/13-ц, яким позов банку задоволено й звернуто стягнення на предмет іпотеки у рахунок погашення заборгованості за тим самим кредитним договором. Тому зміст оспорюваного договору про задоволення вимог іпотекодержателя суперечить положенням частини першої статті 36 Закону України «Про іпотеку», що свідчить про його недійсність відповідно до положень статей 203, 215 ЦК України.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, у задоволенні позову відмовив, зазначивши, що місцевий суд помилково ототожнив договір про задоволення вимог іпотекодержателя (застереження в іпотечному договорі), який може передбачати умови та способи позасудового врегулювання спору у випадку порушення умов кредитного договору, із договором, укладеним між сторонами у рамках позасудового врегулювання спору, з огляду на вже наявні порушення, яким вирішено питання щодо повернення боргу позивача. При цьому зазначена сторонами назва договору про задоволення вимог іпотекодержателя не має правового значення і не впливає на його сутність як договору за наслідками позасудового врегулювання існуючого боргу. Тобто положення частини першої статті 36

Закону України «Про іпотеку» до спірних правовідносин застосуванню не підлягають.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

У справі, що переглядалася, позивач просив суд визнати недійсним укладений між ним та банком нотаріально посвідчений договір про задоволення вимог іпотекодержателя.

Відповідно до частин першої-третьої статті 36 Закону України «Про іпотеку» сторони іпотечного договору можуть вирішити питання про звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом позасудового врегулювання на підставі договору. Позасудове врегулювання здійснюється згідно із застереженням про задоволення вимог іпотекодержателя, що міститься в іпотечному договорі, або згідно з окремим договором між іпотекодавцем і іпотекодержателем про задоволення вимог іпотекодержателя, що підлягає нотаріальному посвідченню, який може бути укладений одночасно з іпотечним договором або в будь-який час до набрання законної сили рішенням суду про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Договір про задоволення вимог іпотекодержателя, яким також вважається відповідне застереження в іпотечному договорі, визначає можливий спосіб звернення стягнення на предмет іпотеки відповідно до цього Закону. Визначений договором спосіб задоволення вимог іпотекодержателя не перешкоджає іпотекодержателю застосувати інші встановлені цим Законом способи звернення стягнення на предмет іпотеки.

Договір про задоволення вимог іпотекодержателя або відповідне застереження в іпотечному договорі, яке прирівнюється до такого договору за своїми правовими наслідками, може передбачати: передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання у порядку, встановленому статтею 37 цього Закону; право іпотекодержателя від свого імені продати предмет іпотеки будь-якій особі на підставі договору купівлі-продажу у порядку, встановленому статтею 38 цього Закону.

У цій справі суд установив, що рішення у справі № 362/7158/13-ц у частині звернення стягнення на предмет іпотеки виконано не було. Оспорюваним договором ОСОБА_1 у рахунок погашення заборгованості за кредитним договором передав банку, як іпотекодержателю, у власність спірні домоволодіння (житловий будинок) та земельну ділянку. При цьому банк зареєстрував за собою право власності на предмет іпотеки.

Апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що положення частини першої статті 36 Закону України «Про іпотеку» до спірних правовідносин застосуванню не підлягають, оскільки між сторонами укладено оспорюваний договір з метою захисту прав банку, як іпотекодержателя, оскільки позивач допустив порушення умов кредитного договору, існує кредитна заборгованість.

Тобто цим договором, який хоча й має назву договір про задоволення вимог іпотекодержателя, вирішено питання щодо повернення боргу ОСОБА_1.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 травня 2022 року у справі № 362/4524/20 (провадження № 61-19045св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104178247>.

5. Спори щодо права власності чи іншого речового права на нерухоме майно

5.1. Відсутність реєстрації права власності на спірне майно в Державному реєстрі речових прав за державою в особі компетентного органу не спростовує факту набуття державою такого права на спірне майно до початку функціонування зазначеного реєстру

10 травня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ПАТ «Шахта «Надія» до ОСОБА_1, ОСОБА_2, треті особи: Первинна профспілкова організація ПАТ «Шахта «Надія», Міністерство енергетики України, Затоківська селищна рада Білгород-Дністровської міської ради Одеської області, Білгород-Дністровська місцева прокуратура, Червоноградська об'єднана державна податкова інспекція ГУ ДФС України у Львівській області, про визнання недійсними договорів купівлі-продажу, витребування майна з чужого незаконного володіння, зобов'язання не чинити перешкод у частині передачі нерухомого майна на відповідальне зберігання третій особі.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що на підставі договору оренди земельної ділянки, укладеного із Затоківською селищною радою Білгород-Дністровської міської ради Одеської області, ПАТ «Шахта «Надія» належать земельні ділянки на праві користування. Позивач збудував базу відпочинку оздоровчого типу «Шахтар». ОСОБА_2, перебуваючи у трудових відносинах з ПАТ «Шахта «Надія» та виконуючи обов'язки керівника відокремленого підрозділу бази відпочинку, незаконним шляхом, за рішенням суду у справі № 495/7232/14-ц набув право власності на будівлі та споруди, бази відпочинку. З метою уникнення відповідальності ОСОБА_2 відчужив спірні об'єкти бази відпочинку та земельну ділянку, на якій вони розташовані, своїй доньці ОСОБА_1.

Місцевий суд у задоволенні позову відмовив.

Апеляційний суд судові рішення скасував, позов ПрАТ «Шахта Надія» задовольнив частково, витребував з чужого незаконного володіння ОСОБА_1 на користь ПрАТ «Шахта «Надія» об'єкти нерухомого майна, які рахуються на балансі позивача, а також зобов'язав відповідачів не чинити ПрАТ «Шахта «Надія» перешкоди в користуванні та розпорядженні спірним майном. Це рішення апеляційний суд мотивував тим, що спірне майно вибуло з власності держави та з управління позивача поза їх волею на підставі рішення суду, ухваленого на користь ОСОБА_2, у подальшому скасованого.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Власник з дотриманням вимог статей 387 і 388 ЦК України може витребувати належне йому майно від особи, яка є останнім його набувачем, незалежно від того, скільки разів це майно було відчужене до того, як воно потрапило у володіння останнього набувача.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» управління об'єктами державної власності – це здійснення Кабінетом

Міністрів України та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, визначеними цим Законом, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб. Те, що право власності на спірне майно не зареєстровано у Державному реєстрі речових прав за державою в особі компетентного органу не спростовує факту набуття державою такого права на спірне майно до початку функціонування вказаного реєстру.

Відповідно до частини третьої статті 3 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» речові права на нерухоме майно та їх обтяження, що виникли до 01 січня 2013 року, визнаються дійсними, зокрема, якщо на момент виникнення таких прав діяло законодавство, що не передбачало їх обов'язкової реєстрації.

Пункт 6 Порядку відчуження об'єктів державної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 червня 2007 року № 803, передбачав, що відчуження майна здійснюється безпосередньо суб'єктом господарювання, на балансі якого перебуває таке майно, лише після надання на це згоди або дозволу відповідного суб'єкта управління майном, який є представником власника і виконує його функції у межах, визначених законами.

Статутом ПАТ «Шахта «Надія» у редакції від 14 травня 2013 року передбачено, що до виключної компетенції загальних зборів товариства належить прийняття рішення про розпорядження нерухомим майном (пункт 9.3).

Апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для задоволення позову про витребування майна на користь власника з незаконного володіння ОСОБА_1, оскільки держава в особі уповноважених нею суб'єктів не вчиняла дій щодо розпорядження спірним майном у спосіб, передбачений законом (шляхом прийняття відповідного рішення), а судові рішення у справі № 495/7232/14-ц, на виконання якого було проведено державну реєстрацію права приватної власності ОСОБА_2 (колишній керівник бази відпочинку) на нерухоме майно бази відпочинку, скасовано, а позов залишено без розгляду.

З огляду на те, що державна реєстрація права власності на спірне нерухоме майно за ОСОБА_2 проведена на виконання судового рішення у справі № 495/7232/14-ц, вирішення питання про правомірність такої реєстрації безпосередньо залежить від законності судового рішення, на підставі якого проведена така реєстрація, і від дотримання вимог, передбачених законодавством, при вибутті майна з володіння власника.

Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції про витребування спірного майна у доньки відповідача, яка не може вважатися добросовісним набувачем.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2022 року у справі № 495/2183/16-ц (провадження № 61-20641св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104308948>.

6. Справи окремого провадження

6.1. Довідка про участь особи в ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС у зоні відчуження не є правовстановлювальним документом, а тому цей факт не може бути встановлений на підставі пункту 6 частини першої статті 315 ЦПК України. Зазначений факт підлягає встановленню винятково під час розгляду справи в суді адміністративної юрисдикції у зв'язку з оскарженням рішення суб'єкта владних повноважень про відмову у видачі (заміні) посвідчення особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи

23 травня 2022 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за заявою ОСОБА_1 про встановлення факту, що має юридичне значення, за участю заінтересованих осіб: Управління соціального захисту населення Лубенської районної державної адміністрації Полтавської області, Міністерство оборони України.

ОСОБА_1 у складі військової частини брав участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і працював у межах 30-кілометрової зони відчуження, що підтверджується записами у його військовому квитку, відповідними довідками.

З метою отримання посвідчення особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи 1 категорії, він звернувся до Управління соціального захисту населення Лубенської районної державної адміністрації Полтавської області, де його зобов'язали надати архівну довідку з Міністерства оборони України, що підтверджувала б факт його участі у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Проте у довідці Галузевого Державного архіву Міністерства оборони України його прізвище зазначено з помилкою, у зв'язку з чим Управління соціального захисту населення Лубенської районної державної адміністрації Полтавської області відмовило у видачі посвідчення особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи 1 категорії, з рекомендацією звернутися до суду із заявою про встановлення факту належності правовстановлюючого документа.

На підставі викладеного заявник просив суд встановити факт належності йому довідки Галузевого Державного архіву Міністерства оборони України, оскільки будь-яким іншим способом встановлення такого факту є неможливим.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, заяву задовольнив, встановив факт, що має юридичне значення.

Верховний Суд скасував рішення судів, зробивши такі правові висновки.

Визначений у частині першій статті 315 ЦПК України перелік фактів, які можуть встановлюватися судом, не є вичерпним, оскільки згідно з частиною другою зазначеної статті у судовому порядку можуть бути встановлені також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи

майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення.

У справі, що переглядалася, встановлення юридичного факту належності ОСОБА_1 архівної довідки є потрібним заявникові для отримання (заміни) ним нового посвідчення учасника ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС, оскільки він не має можливості отримати документи, потрібні для видачі нового посвідчення особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи, іншим шляхом. Оскільки отримання ОСОБА_1 нового посвідчення є необхідним для реалізації ним можливості отримання переважної більшості соціальних пільг та виплат саме як особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Проте такі доводи заявника спростовуються правилами пункту 11 Порядку видачі посвідчень особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та іншим категоріям громадян, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 року № 551, відповідно до якого у разі потреби посвідчення видаються учасникам наслідків аварії на Чорнобильській АЕС на підставі довідки командира військової частини, військового квитка, витягу з особової справи військовослужбовця, завіреного в установленому порядку. Такі документи наявні в ОСОБА_1 та долучені ним до матеріалів справи.

Отже, законодавство, чинне на момент звернення ОСОБА_1 до суду із заявою про встановлення факту належності довідки, передбачало позасудовий порядок визначення статусу осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, який надає право на передбачені законом пільги у разі виникнення спірних питань, а рішення щодо визначення такого статусу (відмова у видачі посвідчення особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи) підлягає оскарженню у встановленому законом порядку.

Верховний Суд урахував, що між ОСОБА_1 та Управлінням соціального захисту Лубенської районної державної адміністрації Полтавської області виник спір, пов'язаний із доведенням наявності підстав для підтвердження за ним певного соціально-правового статусу, не пов'язаний з будь-якими цивільними права та обов'язками заявника, їх виникненням, існуванням та припиненням. Отже, за предметом та можливими правовими наслідками цей спір існує у сфері публічно-правових відносин, а отже, не підлягає вирішенню у порядку цивільного судочинства.

Додатково Об'єднана палата врахувала, що вирішуючи заяву по суті, суди першої та апеляційної інстанцій застосували правила пункту 6 частини першої статті 315 ЦПК України, відповідно до яких суд розглядає справи про встановлення факту належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не збігаються з прізвищем, ім'ям, по батькові, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті.

Водночас довідка про участь особи у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС в зоні відчуження не є правовстановлюючим документом, а тому цей факт не може бути встановлений на підставі пункту 6 частини першої статті 315 ЦПК України.

Відповідно до частини шостої статті 294 ЦПК України якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду в аналізі застосування частини шостої статті 294 ЦПК України виходить з того, що залишити без розгляду заяву, подану в порядку окремого провадження, у зв'язку із встановленням існування спору про право можливо виключно у тому разі, якщо виявлений спір можливо вирішити саме в порядку цивільного судочинства.

Якщо ж такий спір вирішити в порядку цивільного судочинства неможливо, суд повинен закрити провадження у справі (або відмовити у відкритті провадження на стадії прийняття поданої заяви) із зазначенням правильного для вирішення такого правового питання виду судочинства.

Верховний Суд констатував, що суди дійшли помилкових висновків про задоволення вимог заяви ОСОБА_1, оскільки такий спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, його належить розглядати виключно у порядку адміністративного судочинства у межах справи про оскарження рішення (дій) Управління соціального захисту населення Лубенської районної державної адміністрації Полтавської області про відмову у видачі посвідчення особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи, у зв'язку з чим провадження у справі потрібно закрити.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 травня 2022 року у справі № 539/4118/19 (провадження № 61-10777сво20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104453594>.

7. Питання процесуального права

7.1. Реалізація права подружжя / колишнього подружжя на укладення мирової угоди щодо поділу майна, що є їхньою спільною сумісною власністю, не може здійснюватися на шкоду інтересам інших учасників правовідносин (зокрема, в разі стягнення з одного з подружжя компенсації за шкоду)

10 травня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ спільного майна подружжя.

Суд установив, що сторони перебували в зареєстрованому шлюбі, який було розірвано у 2014 році. У зв'язку з тим, що сторони не досягли згоди щодо поділу майна подружжя, позивач звернулась із зазначеним позовом до місцевого суду, який затвердив мирову угоду; поділив нерухоме майно між сторонами у справі; провадження у справі закрити.

Ухвалою апеляційного суду апеляційне провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_3, поданою на ухвалу місцевого суду, закрито через те, що особа, яка подала апеляційну скаргу, визнана потерпілим у кримінальній справі.

Потерпілий ОСОБА_3 звернувся до органу досудового розслідування з цивільним позовом про відшкодування моральної шкоди, відповідачем у якому є підозрюваний у скоєнні вбивства батьків потерпілого – ОСОБА_2 (відповідач у цій справі). Наразі кримінальна справа не розглянута, отже, діє презумпція невинуватості. Апеляційний суд не встановив наявності в ОСОБА_3 інтересу, який може полягати у встановленні того, чи буде у зв'язку з прийняттям судового рішення у цій справі апелянта наділено новими правами та чи буде покладено на нього нові обов'язки, або змінено його наявні права та/або обов'язки, а також того, наскільки участь цієї особи є важливою та чи можливо без неї правильне вирішення спору.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду, справу передав до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду, зробивши такі правові висновки.

Особа, яка подала апеляційну скаргу посилається на те, що ОСОБА_2 на підставі укладеної мирової угоди із своєю колишньою дружиною фактично погіршив свій майновий стан, що може позбавити його можливості отримати належну компенсацію завданої злочинном шкоди.

Потерпілий ОСОБА_3 з метою забезпечення заявленого цивільного позову у кримінальному провадженні звертався до суду з заявою про забезпечення цивільного позову шляхом накладення арешту на майно, що придбано подружжям під час шлюбу.

Ухвалою суду першої інстанції у задоволенні заяви ОСОБА_3 про забезпечення позову відмовлено з огляду на те, що суд наклав арешт на належне ОСОБА_2 нерухоме майно – гараж. У накладенні арешту на майно

в іншій частині суд відмовив з тих підстав, що обвинувачений у кримінальній справі не є його власником, майно належить ОСОБА_1 – колишній дружині обвинуваченого. З огляду на відсутність на праві приватної власності в обвинуваченого вказаного нерухомого майна, стосовно якого заявлено клопотання, а також те, що це майно належить колишній дружині обвинуваченого, суд дійшов висновку про відмову у задоволенні клопотання.

Із конструкції частини третьої статті 13 ЦК України випливає, що дії особи, які полягають у реалізації такою особою свого права, однак вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, є формою зловживання правом.

Верховний Суд не заперечував права подружжя на поділ майна, що є спільною сумісною власністю, а також права сторін у справі укласти мирову угоду. Але реалізація цих прав не може здійснюватися на шкоду іншим учасникам правовідносин.

Дійшовши висновку про наявність підстав для закриття апеляційного провадження у справі, передбачених положеннями пункту 3 частини першої статті 362 ЦПК України, суд апеляційної інстанції не надав належної оцінки діям відповідача у цій справі, який на час укладення мирової угоди був підозрюваним у кримінальному провадженні і до якого у подальшому ОСОБА_3 пред'явив цивільний позов. Також суд апеляційної інстанції залишив поза увагою, що шлюб між подружжям було розірвано ще у 2014 році, однак до моменту повідомлення відповідачу про підозру у скоєнні особливо тяжкого злочину його колишня дружина не порушувала питання про поділ майна подружжя.

Апеляційний суд не надав оцінки тій обставині, що ОСОБА_3 звернувся із цивільним позовом у межах кримінального провадження, він заявив вимоги майнового характеру до ОСОБА_2, а у зв'язку із припиненням права спільної сумісної власності ОСОБА_2 на нерухоме майно, відступленням від принципу рівності часток дружини й чоловіка при поділі майна погіршено майновий стан останнього, що негативно впливає на інтереси ОСОБА_3, який бажає домогтися реального відшкодування ОСОБА_2 заявленої до стягнення шкоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2022 року у справі № 495/4522/20 (провадження № 61-813св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104308946>.

7.2. Заява про забезпечення позову, підписана представником, який не має повноважень на момент її подання, підлягає поверненню без розгляду

12 травня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1, Товариства з обмеженою відповідальністю Агропромисловий комплекс «Самара» (далі – ТОВ АК «Самара») до Товариства з обмеженою відповідальністю «Український Промисловий Банк» (далі – ТОВ «Український Промисловий Банк»), Товариства з обмеженою

відповідальністю «Фінансова компанія «Інвестохіллс Веста» (далі – ТОВ «ФК «Інвестохіллс Веста») про визнання кредитора таким, що втратив право вимоги та припинення зобов'язань за кредитним та іпотечним договорами.

Ухвалою місцевого суду забезпечено зазначений вище позов шляхом накладення арешту на нерухоме майно, яке належить ТОВ АК «Самара».

Апеляційний суд скасував ухвалу місцевого суду, відмовив у задоволенні заяви.

Суд першої інстанції задовольнив позов, визнав ТОВ «ФК «Інвестохіллс Веста», яке є правонаступником ТОВ «Український Промисловий Банк», таким, що позбавлене права вимоги до спадкоємця померлого ОСОБА_2, зокрема ОСОБА_1 за кредитним договором, укладеним між ОСОБА_2 та ТОВ «Український Промисловий Банк»; визнав припиненими зобов'язання за кредитним та іпотечним договорами; виключив із Реєстрів іпотек та заборон відчуження нерухомого майна запис про іпотеку та заборону відчуження нерухомого майна, яке належить ТОВ АК «Самара».

Апеляційний суд відкрив провадження за апеляційною скаргою ТОВ «ФК «Інвестохіллс Веста» на рішення суду першої інстанції. Також до апеляційного суду звернулись представники ТОВ АК «Самара» та ОСОБА_1 із заявами про забезпечення позову.

Ухвалою апеляційний суд частково задовольнив заяву представника ОСОБА_1 про забезпечення позову, заборонивши державним реєстраторам до набрання законної сили судовим рішенням у цій справі здійснювати дії щодо внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно записів про відчуження, зміни власника стосовно нерухомого майна, яке належить ТОВ АК «Самара».

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду, передав справу до апеляційного суду для вирішення питання про повернення заяви про забезпечення позову з огляду на таке.

У разі подання представником до суду заяви, скарги, клопотання він додає довіреність або інший документ, що посвідчує його повноваження, якщо у справі немає підтвердження такого повноваження на момент подання відповідної заяви, скарги, клопотання (частина восьма статті 62 ЦПК України).

Письмові заява, клопотання чи заперечення підписуються заявником чи його представником (абзац 2 частини другої статті 183 ЦПК України).

Суд, встановивши, що письмову заяву (клопотання, заперечення) подано без додержання вимог частини першої або другої цієї статті, повертає її заявнику без розгляду (частина четверта статті 183 ЦПК України).

Таким чином, у разі подання заяви про забезпечення позову представником вона має бути підписана представником, який має повноваження на момент подання. У випадку підписання заяви про забезпечення позову представником, який не має повноважень на момент подання заяви, то вона має повертатися без розгляду, а не розглядатися по суті.

Аналіз матеріалів справи свідчить, що у справі відсутня заява про забезпечення позову ОСОБА_1, подана до апеляційного суду. Представник ТОВ АК «Самара» – ОСОБА_3 звернулася до апеляційного суду із заявою про забезпечення позову, до якої додано квитанцію про сплату судового збору, в якій платником зазначено ТОВ «Самара»; копію ордеру на представництво адвокатом ОСОБА_3 ТОВ АК «Самара» у місцевому суді Дніпропетровської області.

Оскарженою ухвалою апеляційного суду заяву представника ОСОБА_1 про забезпечення позову задоволено частково.

У справі відсутній документ, що посвідчує повноваження адвоката ОСОБА_3 представляти ТОВ АК «Самара» в апеляційному суді на момент подання заяви про забезпечення позову.

У справі, що переглядалася, апеляційний суд не звернув уваги, що: у разі подання заяви про забезпечення позову представником вона має бути підписана представником, який має повноваження на момент подання; у випадку підписання заяви про забезпечення позову представником, який не має повноважень на момент подання заяви, то вона має повертатися без розгляду, а не розглядатися по суті.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 травня 2022 року у справі № 196/143/21 (провадження № 61-3366св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104330074>.

7.3. Якщо визнання відповідачем позову суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову в прийнятті визнання відповідачем позову

25 травня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_2 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Фармгейт Україна» (далі – ТОВ «Фармгейт Україна»), третя особа – Товариство з обмеженою відповідальністю «Хостленд», про визнання недійсною угоди про розірвання договору оренди землі та скасування його державної реєстрації.

Суд установив, що позивачу на праві власності належить земельна ділянка, призначена для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Між ОСОБА_2 і ТОВ «Фармгейт Україна» укладений договір оренди землі, за умовами якого орендодавець передала у строкове платне користування орендарю земельну ділянку строком на 10 років. У пункті 37 договору передбачено право сторін на його розірвання за взаємною згодою. Речове право оренди цієї земельної ділянки за ТОВ «Фармгейт Україна» було зареєстроване в серпні 2016 року. Пізніше між ОСОБА_2 і ТОВ «Фармгейт Україна» укладена угода про розірвання договору оренди землі, припинення

права оренди зареєстроване в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. У 2019 року між ОСОБА_2 і ТОВ «Хостленд» укладений договір про встановлення права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзису), за умовами якого позивач передала в користування третій особі належну їй земельну ділянку строком на 49 років, речове право на нерухоме майно зареєстровано за ТОВ «Хостленд» у лютому 2019 року.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, частково задовольнив позов, скасував державну реєстрацію угоди, а вимогу про визнання її недійсною не задовольнив, оскільки непідписаний правочин є невчиненим і не може визнаватися недійсним.

При цьому апеляційний суд визнав обґрунтованими висновки місцевого суду, що обставина непідписання позивачем угоди про розірвання договору оренди земельної ділянки, за відсутності в суду сумнівів щодо достовірності цієї обставини та добровільності її визнання представником відповідача, доказуванню не підлягає.

Касаційну скаргу подало ТОВ «Хостленд», яке суд першої інстанції залучив до справи як третю особу, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду в частині задоволених вимог позову, направив справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, зробивши такі правові висновки.

Відповідно до частини першої статті 42 ЦПК України у справах позовного провадження учасниками справи є сторони, треті особи.

Згідно із частиною першою статті 82 ЦПК України обставини, які визнаються учасниками справи, не підлягають доказуванню, якщо суд не має обґрунтованого сумніву щодо достовірності цих обставин або добровільності їх визнання.

Отже, визнання обставин, які не підлягають доказуванню, можливе, зокрема, за умов: визнання їх усіма учасниками справи та відсутності в суду обґрунтованого сумніву щодо достовірності цих обставин.

Матеріали справи та позиція її учасника – третьої особи свідчать про те, що третя особа не визнавала обставини непідписання позивачем спірної угоди, а тому суд дійшов безпідставного висновку про доведеність задоволених вимог позову із застосуванням до частини першої статті 82 ЦПК України.

При цьому згідно з вимогами процесуального закону (статті 12, 81 ЦПК України) обов'язок доведення підписання/непідписання зазначеної угоди покладається саме на позивача, яка стверджує про це, на загальних підставах, зокрема шляхом проведення судової почеркознавчої експертизи з метою встановлення справжності підпису позивача на цьому правочині.

Крім того, матеріали цієї справи свідчать про те, що відповідач визнав позовні вимоги.

Відповідно до частини першої статті 206 ЦПК України позивач може відмовитися від позову, а відповідач – визнати позов на будь-якій стадії провадження у справі, зазначивши про це в заяві по суті справи або в окремій письмовій заяві.

Якщо визнання відповідачем позову суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову в прийнятті визнання відповідачем позову і продовжує судовий розгляд. Таким чином, суди не вправі покласти в основу свого рішення лише факт визнання позову відповідачем, не дослідивши при цьому обставини справи.

Товариство – третя особа в поясненнях щодо позову посилалося, зокрема, на те, що визнанням стороною відповідача позову порушуються його права, оскільки цей позов спрямований на невиконання позивачем взятих на себе перед товариством обов'язків за договором емфітевзису, який оспорується відповідачем в іншій справі.

Суди не перевірили зазначених обставин, які мають важливе значення для правильного вирішення спору, при цьому помилково застосували норми процесуального права.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 травня 2022 року у справі № 675/2136/19 (провадження № 61-2251св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104539372>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2022 року / упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС к. ю .н, доцент Д. Д. Луспеник. Київ, 2022. – стор. 33

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)